

MAHMUDXO'JA BEHBUDIY IJODIGA NAZAR**Orifjonov Maxammadjon Shoodiljon o'g'li**

O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi magistratura talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada ulug' ajdodlarimizdan bo'lmish Mahmudxo'ja Behbudiyning sermahsul va boqiy ijodiy faoliyati borasida qisqacha ma'lumotlar bilan tanishishimiz mumkin.

Kalit so'zlar: ma'rifat, zamon, dunyo, Vatan, millat, darslik, til, nutq, mutafakkir, metod, geografiya.

Ma'rifat uchun birgina maktab kifoya qilmaydi. Zamon va dunyo voqealari bilan tanishib bormoq, millat va Vatanning ahvolidan, kundalik hayotidan ogoh bo'lmoq kerak edi. Binobarin, millat uchun shunday oyna kerak ediki, unda u o'z qabohatini ham, malohatini ham ko'ra olsun. Mana shu ehtiyoj va zarurat Behbudiyni ijtimoiy faoliyatini yanada kuchaytirishga undadi. Endi u adabiy, publitsistik, noshirlik, jurnalistik yo'nalishlarda ham keng qamrovli ishlarga qo'l urdi.

Mahmudxo'ja Behbudiyni butun faoliyatini millatni ilm-ma'rifatli qilishga qaratdi, buning uchun u usuli jadid maktablari tarmog'ini kengaytirish, ular uchun o'quv dastur va darsliklar yaratish, o'quvchilarni o'quv qurollari bilan ta'minlash, kutubxonalar, nashriyotlar tashkil qilish ishlari bilan muttasil shug'ullandi. 1904-1909-yillarda u o'zbek va tojik tillarida "Risolayi asbobi savod", "Muntaxabi jug'rofiyayi umumiy" (Qisqacha umumiy geografiya), "Kitobat ul-atfol" (Bolalar maktublari), "Muxtasar tarixi islom" (Islomning qisqacha tarixi), "Madxali jug'rofiyayi umroniy" (Aholi geografiyasiga kirish), "Muxtasar jug'rofiyayi Rusiy" (Rossiyaning qisqacha geografiyasi) kabi darsliklarini yaratdi.

Mahmudxo'ja Behbudiyni savod alifbodan boshlanganligi sababli o'zi ochgan maktablarida o'quvchilar uchun Turkiston o'lkasida birinchilardan bo'lib "ususli savtiya" metodida alifbo darsliklarini yaratdi va bu asari turkiy tilda yaratilgan bo'lib, uni "Risolayi asbobi savod" deb nomlagan. Mahmudxo'ja Behbudiyni muhim darsliklaridan yana biri "Kitobat ul-atfol" bo'lib, "Bolalar maktublari" deb tarjima qilinadi va bu kitobda bolalarni turli mazmundagi rasmiy, norasmiy, xususiy xatlar yozishga o'rgatish, yozma nutqini o'stirish masalalari atroflicha tahlil qilingan, bolalarning turli mazmun va maqsadda yozilgan maktublaridan chiroyli namunalar berilgan.

Mahmudxo'ja Behbudiyni boshqa jadid mutafakkirlari kabi geografiya fanini o'qitish masalasiga ham alohida e'tibor bergan. Uning bu fanga oid "Muntaxabi jug'rofiyayi umumiy" darsligining to'liq nomi "Kitobi muntaxabi jug'rofiyayi umumiy va namunayi jug'rofiya" (Umumiy jug'rofiyadan saylanma kitob) deb nomlanadi. Behbudiyni darsligining muhim ma'rifiy va metodik jihatlari shundaki, muallif darslikni yaratishda Turkiston aholisining geografiya va unga aloqador fanlar bo'yicha bilim saviyasini e'tibordan soqit qilmagan. Darslikda ifodalangan geografik jarayonlar hozirgi kun nuqtayi nazaridan juda sodda, ibtidoiy ko'rinsa-da, bu metodik jihatdan juda to'g'ri yo'l edi, chunki xalqimizning XX asr boshidagi geografiya fani sohasidagi bilim darajasi shuni taqozo qilar edi.

Darslikdagi har bir bob, mavzu yoritilganda, Turkiston tabiati, xo'jaligi, aholisi va boshqa geografik jihatlaridan misollar keltiriladi. Bu bilan muallif darslikni Vatan o'lkashunosligi ma'lumotlari bilan bog'laydi. Bu esa, o'z navbatida, o'quvchilarda ona-Vatanga muhabbat tuyg'ularini shakllantirishda muhim vosita hisoblanadi. Behbudiyni butun umrini jaholat va zulmatni ilm-ma'rifat yog'dusi bilan yoritishga bag'ishlagan ulug' siymo hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. Behbudiyni M. Tanlangan asarlar.-T.: "Ma'naviyat". 1997.
2. Qosimov B. Karvonboshi.// Behbudiyni M. Tanlangan asarlar.-T.: "Ma'naviyat". 1997.
3. Ahrarova Z. Mahmudxo'ja Behbudiyni ma'rifiy-pedagogik qarashlari.

NDA. - T.: 1997.

4. Hoji Muin. Behbudiy muxlislariga ochiq xat // Turkiston. 1922. 21-dekabr.

5. Alimova D., Rashidova D. Mahmudxo'ja Behbudiy va uning tarixiy tafakkuri. - Toshkent: Akademiya, 1999.

6. Baldauf, Ingeborg. XX asr o'zbek adabiyotiga chizgilar. - Toshkent: Ma'naviyat, 2001.

7. Jadidchilik harakatining ijtimoiy-siyosiy mohiyati va jadidlar tafakkuri. - Toshkent: Universitet, 1999.

8. Ismoil Gasprinskiy va Turkiston. - Toshkent: Sharq, 2005.

9. Karimov N. Mahmudxo'ja Behbudiy. - Toshkent, 2010.

10. Qosimov B. Maslakdoshlar. - Toshkent: Sharq, 1994.

11. Qosimov B. Milliy uyg'onish: jasorat, ma'rifat, fidoyilik. - Toshkent: Ma'naviyat, 2002.

12. Qosimov B., Dolimov U. Ma'rifat darg'alari. - Toshkent: O'qituvchi, 1990.